

מפי כהן

שיעורו השבועי של

מו"ר הרב שמעון כהן שליט"א

פרקי תפילה

אל תעש תפילתך קבע אלא רחמים ותחנונים

ראשי פרקים:

- ✦ עשר מדרגות בתפילה ✦ החיסרון שקיים במושג 'קבע' ✦ איננו מסתדרים בלי ה' ✦ לסלק את האדישות ✦ הקב"ה לא עובד אצלנו ✦ שים עצמך עני ואביון לפני בוראך ✦ הממהר תפילתו כפי רגילות לשונו ✦ תפילה בתחנונים היא דבר נשלט ✦ יסוד התפילה הוא בעצם העמידה לפני ה'

"רבי שמעון אומר: הוי זהיר בקרית שמע ובתפילה, וכשאתה מתפלל אל תעש תפילתך קבע אלא רחמים ותחנונים לפני המקום ברוך הוא, שנאמר: 'כי אל חנון ורחום הוא ארך אפים ורב חסד ונחם על הרעה'".

בהלכות קריאת שמע קיימים דקדוקי הלכה רבים הנוגעים לזמנה, דקדוק קריאתה, כוונותיה וכו'. וכן בהלכות תפילה.

רבי שמעון מזהיר ומדריך אותנו שלא נעשה תפילותינו 'קבע'. מהו החיסרון שקיים במושג 'קבע'? בפשטות המושג 'קבע' איננו שלילי, אדרבא קביעות בנפש מעידה על בריאות, אם כן מדוע בנוגע לתפילה ה'קביעות' איננה חיובית?

רש"י, בפירושו למשנה באבות שם, כותב:

"אל תעש תפילתך קבע - כאדם שעליו דבר קבוע, ומוטל עליו חובה ואומר, כך וכך אני חייב, מתי אפרוק מעלי עול זה".

'קביעות' שלילית היא קביעות שנעשית עול על האדם, ואדם מחכה לרגע שבו יוכל לפרוק את העול מעל גבו. כשאדם מרגיש שהתפילה היא עול עבורו, הוא לא שמח בה. אדם צריך להרגיש שהוא רעב לתפילת מנחה כי עבר די זמן מאז תפילת שחרית, וכן לגבי שאר התפילות, כל תפילה בזמנה. כשם שאדם מרגיש מתי הוא זקוק לדבר מאכל כדי להשקיט ולהשביע את רעבונו, כך אדם צריך לחוש שגופו ונשמתו זקוקים לתפילה. ואם עבר זמן רב, עליו לחוש שהוא עלול למות מרעב של השתוקקות לתפילה.

הרמב"ם בפירוש המשניות שם אומר דבר דומה, וזו לשונו:

"קבע - שתיכבד עליו התפילה, ויחשבה כמי שצווה בעבודה שיעשה וינוח ממנה".

עשר מדרגות בתפילה

בתחילת פרשת ואתחנן עומד משה רבנו לפני ה' בתפילה ובתחינה, וכך נאמר: "וְאֶתְחַנֵּן אֶל ה' בְּעֵת הַהוּא לֵאמֹר". חז"ל¹ אומרים, שבאותה שעה התפלל משה רבנו חמש מאות וחמש עשרה תפילות, כמנין 'ואתחנן'. 'תחינה' איננה ביטוי רגיל של תפילה. 'להתחנן', פירושו של דבר, להגיע להבנה שבעצם לא מגיע לנו שום דבר מצד עצמנו. כשאדם מתחנן, יש לו ביטול מוחלט מלפני ה'.

למעשה ישנן עשר לשונות של תפילה וכל לשון קובעת שיעור לעצמה. כך דרשו חז"ל²:

"אמר רבי יוחנן: עשרה לשונות נקראת תפילה ואלו הן: שועה, צעקה, נאקה, רנה, פגיעה, ביצור, קריאה, ניפול, ופילול, ותחנונים".

לולא דמסתפינא הייתי אומר, שחז"ל מציבים כאן סולם המוצב ארצה וראשו מגיע השמימה, ומלמדים אותנו עשר מדרגות בתפילה, זו למעלה מזו, ובראשן מדרגת התחינה.

'תפילה' זה שם כללי, שמתוכו יוצאים ומתפרטים עשר דרגות של תפילה, כאשר בראש הפסגה של מושג התפילה עומדת ה'תחינה'.

החיסרון שקיים במושג 'קבע'

המשנה באבות³ אומרת:

¹ ראה דברים רבה יא, א'.

² דברים רבה ב, א.

³ אבות פ"ב, מ"ג.

את האדישות ולפתח רגש בריא שיודע להכיר בחסרונותיו ומתוך כך לשאת תפילה מקירות ליבו.

הקב"ה לא עובד אצלנו

בספר "דרך חיים" על מסכת אבות שם כותב המהר"ל⁵:

"מדברי הכל נלמוד שצריך שתהיה תפילתו של אדם תחנונים, דהיינו כמו אדם שמבקש דיבור מאת אחר דרך חנינה. ואם מתפלל דרך קבע וחוב, אין זה עבודה גמורה. כי העבודה, כאשר האדם צריך אל ה' יתברך ונתלה בו יתברך לגמרי, ודבר זה כאשר יחשוב כי כל אשר עושה לו ה' יתברך עושה דרך חנינה ורחמים עליו. ואם דעתו כאשר מתפלל לפניו כי ראוי שיעשה ה' יתברך בקשתו, הנה אין האדם נתלה בו לגמרי..."

עיקר התחנונים, שמשפיל עצמו לפני ה' יתברך ומתפלל לפניו כמו עבד לפני אדוניו, ודבר זה אינו שייך במחשבה בלבד רק במעשה שהיא התפילה עצמה, דהיינו הדיבור שישפיל עצמו לפניו, כי אין דומה מי שמשפיל עצמו במחשבה או משפיל עצמו במעשה, ולפיכך אמר שצריך שתהיה התפילה בלשון תחנונים דווקא, ועיקר התפילה הוא הדיבור..."

ריבוננו של עולם לא חייב לנו דבר. אין לנו שום טענות ומענות ח"ו כלפי שמיא. זוהי נקודת המוצא, הקב"ה לא עובד אצלנו ח"ו, אנחנו עובדים אצלו! מה אנו ומה חיינו, אנו כאין וכאפס אל מול גדלות הבורא יתברך. אלה מחשבותינו ואלה גם דיבורי התפילה היוצאים מפיו, מתוך רגש של תחנונים. ממשיך המהר"ל:

"ואומר אני, כי הנוהגים להתפלל מתוך הסידור היא תפילת קבע יותר, ואינו דומה למי שמתפלל בעל פה, כי דומה לתחנונים ביותר, אך מפני שבלא זה אין אנו מכוונים בתפילה כל כך, ואם מתפלל על פה לא יכוון כלל, יותר עדיף שיהיה לו הסידור..."

כשהתפילה שגורה בפיו של האדם, יש מעלה בתפילה הפורצת מן הלב, בעצימת עיניים ובכוונה גדולה. אלא שבלי סידור קל יותר לטעות והכוונה עלולה להיפגע, לכן בכל זאת עדיפה תפילה בסידור.

שים עצמך עני ואביון לפני בוראך

מעין זה אנו מוצאים בלשון חז"ל ב"אוצר מדרשים"⁶, וזו לשון המדריך:

איננו מסתדרים בלי ה'

האנטיתזה של המושג 'קבע' הוא 'תחנונים'. אם נדע מהי תפילה ב'תחנונים' נוכל לדעת ביתר שאת מהי תפילת 'קבע' ומדוע איננה חיובית. וכך מבאר רבנו יונה על המשנה באבות שם:

"וכשאתה מתפלל, אל תעש תפלתך קבע אלא תחנונים לפני המקום ברוך הוא - שיאמר התפילה כעני המתחנן ושואל דבר שהוא צריך. כי תחנונים ידבר רש, ולא כאדם השואל ואינו צריך בו, שאינו מתחנן בלב נמוך ולא בשברון הנפש, וכל איש צריך לבקש על עצמו, כי אדם אין בארץ אשר לא יחטא, גם לא תהיה אליו התפילה כמשוי ולא יעשנה כמי שפרע חובו... כי כל אדם צריך רחמים, ואם משחקת לו השעה כי השם יתברך מאריך אפו ומחול עליו, לא על צדקותיו הוא מרחם עליו, וצריך להתחנן לו פן ינחם ה' על אשר נחם על הרעה, כי שמא יגרום החטא ולא כל שעתא ושעתא מתרחיש ניסא".

כשאדם רעב, הוא מוכן לעשות הכל כדי לקבל מעט לחם, כי הוא מרגיש את העניות והרעבון.

כשאדם מרגיש שהכל טוב לו, ולמעשה הוא מסתדר גם בלי ה', והוא מתפלל רק כי יש חובה להתפלל, זו מעלה פחותה. ב'מודים דרבנן' אנחנו אומרים: "מודים אנחנו לך... על שאנו מודים לך". אנו מודים על עצם העובדה שאנו זוכים להכיר בכך שאיננו מסתדרים בלי ה' ויש לנו הרבה על מה להודות.

לסלק את האדישות

בפירוש רבי מתתיה היצהרי⁴ למסכת אבות שם ראיתי פירוש נפלא, וכך כתב:

"אלא תחנונים - והוא שיש אנשים שאף על פי שהם מבינים שורש הדברים, עם כל זה מזגם הוא באופן מהאבירות והחוזק שלא יתפעל בנפשו. ויש מהם רכי הלבב ומתחנונים מקירות ליבם, והוא תנאי הצריך טרם תהיה התפילה נשמעת..."

כי המתפלל שלא בכוונה לא יבכה, אבל המתפלל בתחנונים ובקירות ליבו, יבכה בליבו..."

כשהאדם קורע מזגו ושב בתשובה שלימה, ה' יתברך מאריך אפו הנלהב מצד עוונותיהם, ומרבה חסדיו לנחם על הרעה אשר גזר, כי אז יראה באדם כוונתו האמתית בתפילה שהיא הכרת חסרונו, ומעלתו יתברך".

יש אנשים שמפתחים אדישות ואינם מגיבים לאירועים שפוקדים אותם. כדי לעלות במעלות התפילה צריך האדם לסלק

⁵ רבי יהודה ליווא בן בצלאל (המהר"ל מפראג) (פולין, צ'כיה), הר"פ-ש"ס - מגדולי ישראל הבולטים של תחילת תקופת האחרונים. תלמיד המהרש"ל ורבה של בעל ה"תוספות יום טוב" ורבי דוד גאנז בעל "צמח דוד". מעבר לבקיאיות הרבה בתלמוד, בספרות האגדה ובקבלה, היה גם בקי בפילוסופיה, באסטרונומיה ובשאר המדעים של תקופתו. תורתו השפיעה רבות הן על תנועת החסידות הן על תנועת ההתנגדות, שקמו למעלה ממאה שנים לאחר מותו. חיבר ספרים רבים בהם הוא פותח צוהר להבנה עמוקה ושיטתית של עולם האגדה והסוד. על מצבתו נכתב: "כל פירוש נכנס שלום ועבר, ויחכם מכל דגמר וסבר, ולא הניח דבר..."

⁶ אוצר מדרשים עמ' 28, אות ל.

⁴ רבי מתתיה היצהרי (ארגון שבספרד), סביב שנת הק"ס - מחממי ספרד, רבה של סרגוסה, תלמידו של רבי חסדאי קרשקש וממשיכי דרכו. בשנת הקע"ג השתתף כאחד הנציגים של קהילת סרגוסה בוויכוח הדתי הפומבי המפורסם עם נציגי הכנסייה והמלך הנקרא בשם 'ויכוח טורטוסה', דבר המעיד על מעמדו החשוב בקהילה, אך אין לנו ידיעות עליו ועל משפחתו. רבי מתתיה כתב מספר חיבורים בהלכה ובפרשנות, מהם נדפסו רק פירושי למזמור קי"ט בתהלים ולמסכת אבות.

צריך לקיים דברי שניהם, והתוספות והרא"ש כתבו על שם ר"ח, דלרבנן אם אומרה בלשון תחנונים אפילו דומה עליו כמשאוי תפילתו תפילה. עכ"ל. נראה דר"ח סובר דרבנן פליגי אדרבי הושעיא והלכה כרבנן, ולפי זה אם לא אומרה בלשון תחנונים אפילו דיעבד לא היא תפילה וצריך לחזור ולהתפלל, ותימה למה לא כתב כך רבינו".

ה"בית חדש" תמה על הטור, אם פסק כרבנן שתפילת קבע היא תפילה שאינה על ידי תחנונים, נמצא שאם אדם לא התחנן בתפילתו אין תפילתו וצריך לחזור לראש, כי זו מהות התפילה.

ואכן כך פסק להלכה ה"אליה רבה"¹²:

"ושלא תראה עליו כמשאוי וכו' - פירוש דלכתחילה בעינן תרווייהו, בלשון תחנונים, היינו שמדבר בנחת כרש שמבקש רחמים על עצמו, ושלא יהא דומה עליו כמשאוי, פירוש שלא יתפלל במרוצה כמי שמתפלל מפני החיוב ומבקש לפטור ממנו, אבל כדיעבד סגי בלשון תחנונים לחוד.

ואם עבר ולא דיבר בלשון תחנונים אף שאין עליו כמשאוי, אין תפילתו תפילה וצריך להחזיר ולהתפלל".

מעין זה הכריע גם¹³ ה"שערי תשובה"¹⁴:

"וכתב בשלמי ציבור, שבמאמר מרדכי כתב בשם האחרונים שאם לא התפלל דרך תחנונים חוזר ומתפלל אף על גב דבשביל חסרון כוונה אינו חוזר...

הטעם, שקרוב הדבר שגם בחזרה לא יכוון, מה שאין כן בזה, שיהיה אמירת התפילה דרך תחנונים, בקל יוכל לומר בחזרה דרך תחנונים".

השליטה במחשבות היא קשה, ולכן אם לא כיוון בתפילה קיים חשש שגם אם יחזור שנית על תפילתו לא יצליח לכוון, לכן פטרוהו חכמים מלחזור, אבל תפילה בתחנונים זה דבר נשלט, לכן חוזר ומתפלל אם תפילתו לא היתה בתחנונים.

כך הכריע גם ה"ביאור הלכה"¹⁵:

"יתפלל דרך תחנונים וכו' - מה מאוד צריך האדם לזיהר בזה, כי יש כמה פוסקים המצריכין לחזור ולהתפלל מחמת זה, הלא המה

"בני, בכל תפילתך שים עצמך עני ואביון לפני בוראך, כי כמה הם מקטרגים עליך... ודוד המלך ע"ה אמר 'הטה ה' אזנך ענני כי עני ואביון אני'".

דוד מלך ישראל עומד ואומר על עצמו 'אני עני ואביון', כך הוא מרגיש לפני מלך מלכי המלכים. עמדת השלטון יכולה להשחית את המידות ולגרום לאדם להיות בעל גאווה, אך דוד המלך נאמן לבוראו ומקיים בגופו "לְבַלְתִּי רוּם לְבָבוּ מֵאֲחִיו"⁷.

הממהר תפילתו כפי רגילותו לשונו

הגמרא במסכת ברכות⁸ אומרת:

"רבי אליעזר אומר: העושה תפילתו קבע וכו'. מאי קבע? אמר רבי יעקב בר אידי אמר רבי אושעיא: כל שתפילתו דומה עליו כמשוי; ורבנן אמרי: כל מי שאינו אומרה בלשון תחנונים; רבה ורב יוסף דאמרי תרוייהו: כל שאינו יכול לחדש בה דבר".

יש כאן מחלוקת משולשת, שבעצם די מסכמת את מה שאמרנו. לפי דעה אחת 'תפילת קבע' היא תפילה שנדמית כמשאוי, לפי דעה שניה זו תפילה שאינה בתחנונים, ולפי דעה שלישית זו תפילה שאין בה חידוש דבר.

על הדעה השלישית כותב המאירי שם:

"כל שאין יכול לחדש בה דבר, כלומר שממהר תפילתו כפי רגילותו לשונו עד שאם צריך לחדש בה דבר אינו יכול".

כשאדם מתפלל כמצוות אנשים מלומדה וממהר בתפילתו ותפילתו נעשית דפוס קבוע, אין חידוש בתפילתו.

תפילה בתחנונים היא דבר נשלט

הטור⁹ בהלכות תפילה כותב:

"ויתפלל דרך תחנונים כרש המבקש בפתח ובנחת, ושלא תראה עליו כמשוי ומבקש לפטור ממנה".

מבאר רבי יואל סירקיש¹⁰, בעל ה"בית חדש"¹¹ שם:

"מאי קבע? אמר רבי יעקב בר אידי אמר רבי הושעיא: כל שתפילתו דומה עליו כמשאוי, ורבנן אמרי: כל שאינו אומרה בלשון תחנונים, והרי"ף והרא"ש הביאו דברי שניהם דלכתחילה

⁷ דברים יז, כ.

⁸ ברכות כט ע"ב.

⁹ טור או"ח הלכות תפילה סימן צח.

¹⁰ רבי יואל סירקיש (הב"ח) (פולין), שכ"א-ת' - למד תורה אצל אביו ואצל הרבנים ליבוש'ס מלובלין (רבו של הש"ה הקדוש), הרב הירש שור מבריסק (תלמידו המובהק של הרמ"א) ורבי פייבוש שהיה ר"מ ואב"ד בקרקוב. שימש כרב בפוזנא (כיום פוזנן שבפולין) ובערים נוספות, ביניהם מז'בוז' ובעלזא. בשנת שעה נתמנה לאב"ד ור"מ בבריסק ובשנת שט"ט עבר לתפקיד דומה בקרקוב וסביבותיה. היה מראשי ועד ארבע ארצות. ספרו המפורסם ביותר הוא פירושו על הארבעה טורים הנקרא "בית חדש", ומכאן כינויו הרחוק.

¹¹ בית חדש או"ח סימן צח, אות א.

¹² אליה רבה סימן צח, אות ד.

¹³ רבי חיים מרדכי מרגליות (בראד-דובנא), התק"ם-התק"פ - בצעירותו נמנה על חכמי הקלויז של העיר בראד, ולאחר מכן מונה לרבה של העיר החשובה דובנא שבגליציה, ובה שימש כרב עד למוות בגיל צעיר. אחיו היה רבי אפרים זלמן מרגליות, מגדולי אותו דור, שבין השאר כתב את הספר "יד אפרים", הערות על השולחן ערוך, שנדפס יחד עם החיבור "שערי תשובה" שכתב רבי חיים מרדכי. ספר "שערי תשובה" מהווה מעין השלמה לספר "באר היטב", שהוא קיצור של דברי נושאי הכלים העיקריים של השולחן ערוך בתוספת הערות הלכתיות מספרים אחרים, ואף הציונים להערות ה"באר היטב" משמשים גם כהפניות להערות שב"שערי תשובה". יש בספר "שערי תשובה" ליקוט של פסקים ותשובות מעשיות ממאות ספרי שו"ת ופסיקה. מאז שנדפס לראשונה הוא מודפס ברוב מהדורות השולחן ערוך, ומהווה בסיס מרכזי לפסיקה הלכה למעשה.

¹⁴ שערי תשובה סימן צח, אות א.

¹⁵ ביאור הלכה סימן צח, ג.

ועל פי זה יש לבאר את דברי הגמרא (ברכות כ ע"ב) דנשים חייבות בתפילה אף על פי שהיא מצוות עשה שהזמן גרמא מכיון דרחמי ניהו... ועל פי זה נמי מבואר היטב הטעם שחל בתפילה דין תשלומין, מה שאין כן בשאר מצוות התלויות בזמן דליכא בהם תשלומין".

אנו מונענים לולב כי כך ה' ציוה, אבל תפילה עניינה רחמים ואיננה רק חיוב המוטל על ה'גברא'. העולם זקוק לתפילות ותפקידו הוא לדאוג שתהיינה תפילות בעולם, שיהיו גילויי רחמים בעולם. לכן מצוות התפילה מוטלת גם על האישה על אף שהזמן גרמא, ולכן קיים מושג שנקרא 'תפילת תשלומין', דבר שאין לו אח ורע בשאר מצוות התורה. מבואר לפי זה מדוע המתפלל תפילת קבע צריך לחזור על תפילתו, שכן מהות התפילה היא התחינה ובקשת הרחמים.

יסוד התפילה הוא בעצם העמידה לפני ה'

מון הרב קוק בפירושו לסיודור¹⁷, מסביר מה טעם דברי חז"ל שלא תהיה התפילה דומה על האדם כמשאוי אלא כתחנונים, וכה דבריו:

"ורבנן אמרי, כל שאינו אומרה בלשון תחנונים. אפילו מצא לבבו מתרגש ומתפעל להיות חפץ בתפילה מצד הרגש הפנימי, מכל מקום כל שלא ישים לבבו כי אם למלאות הרגשו הפנימי לבדו, אין זה יסוד התפילה שצריך שתהיה עבודת ה', וצריך שיכיר שההרגש הוא אמצעי נכון להעמיד רעיוניו ומצב נפשו באופן נאות לתפילה, אבל עיקרה היא נעלה מכל רגשות נפש אדם, כי היא תחנונים לפני ה' יתברך להפיק רצונו. על כן צריך לאומרה בלשון תחנונים, ולציייר האמת כמה קטן הוא ערך רגשות לבב אנוש נגד התכלית הנעלה של הפקת רצון ה' יתברך שבא על ידי התפילה".

עם כל ערכו הנשגב של הרגש הנעלה של האדם, עליו לזכור שיסודה של התפילה הוא בעצם העמידה לפני ה'. עמידה זו היא למעשה עמידה לפני המגמות האינסופיות של המציאות, הרבה למעלה ממה שאדם מסוגל להעלות במחשבת אנוש.

מדרגת ה'תחנונים' איננה תלויה בחוויה הרגשית שאדם מרגיש בזמן התפילה, אלא במידת ההתבטלות לפני ה'. דוד המלך אומר: "כְּגַמַל עָלֵי אֲמוֹ פֶּגְמַל עָלֵי נַפְשִׁי"¹⁸, הוא ניצב לפני ה' וחש כתינוק הנתון לרחמיה ולטוב לבה של אמו. אין מי שיאכיל אותו ואין מי שידאג לו מלבד אמו יולדתו. הוא לא יודע לבקש והוא לא מסוגל לעזור לעצמו. הוא בוכה כשמשוהו מציק לו ומרוצה כשנותנים לו מה שהוא צריך. אנו תלויים בחסד ה' עלינו, ומתפללים שנזכה להיות ראויים שה' ימלא צרכנו על הצד הטוב ביותר.

הב"ח והא"ר, וכן מוכח מהב"י. והמאמר מרדכי ומגן גיבורים הוכיחו מהרמב"ם דסבר גם כן הכי.

ולדעתי אין ראייה כל כך דכהאי גוונא, מה שאמר שם 'לפיקך צריך לישוב מעט' וכו', בודאי הוא רק לכתחילה. וכן הפמ"ג כתב דיש לחוש לחשש ברכה לבטלה ואין להחמיר דיעבר. ועל כל פנים לכתחילה מאוד יזהר בזה.

עוד נראה לי פשוט, דאפילו לדעת המאמר מרדכי ומגן גיבורים אין לעיכובא רק באבות לבד, ובשאר ברכות רק לכתחילה...."

תפילה רחמי היא

הגר"ד סולוביצ'ק, הרב מבוסטון, שהיה גאון מקורי ותלמיד חכם עצום, שואל ב'רשימות שיעורים'¹⁶, במה שונה מצוות תפילה מכל המצוות האחרות, מהו הפסול בתפילה שנועשית רק כדי לצאת ידי חובה, הרי בכל המצוות הקיום הוא מחמת החיוב המוטל על האדם ו'מצוות לאו ליהנות ניתנו'. משיב הרב מבוסטון:

"ונראה דשאני תפילה משאר מצוות משום דתפילה רחמי היא, ומשום הכי צריך להתפללה בתורת תחנונים לפני המקום. ולפי זה מדוקדק לשון המשנה באבות (פ"ב, מ"ג): רבי שמעון אומר, הוי זהיר בקריאת שמע ובתפילה וכשאתה מתפלל אל תעש תפילתך קבע אלא רחמים ותחנונים לפני המקום.

ויש לדקדק, דרק לגבי תפילה אמרינן 'אל תעש תפילתך קבע' ולא לגבי קריאת שמע דתני בהדי תפילה, ועל כן דחלוקים הם מהדדי, דלגבי קריאת שמע צריך לקרותה בתורת קבע, דהיינו כדי לצאת ידי חובת קריאת שמע המוטלת עליו, מה שאין כן בתפילה דצריך להתפלל בתורת תחנונים ורחמים.

ולפי זה יש לומר, דליכא בתפילה דין כוונה לצאת ידי חובתו, וכן מבואר מדברי הרמב"ם (הלכות תפילה ד, טז) וזו לשונו: כיצד היא הכוונה? שיפנה את לבו מכל המחשבות ויראה עצמו כאילו הוא עומד לפני השכינה. עכ"ל. ומשמע דדין כוונה בתפילה הוא שצריך לכוון שהוא עומד לפני השכינה ומתפלל, אך אין בתפילה דין שצריך לכוון לצאת ידי חובת תפילה.

ונראה להוסיף, דתפילה שאני משאר מצוות, דבשאר מצוות חלות שם מעשה מצוה חל מחמת החיוב שמוטל על הגברא לקיים את המצוה. מה שאין כן לגבי תפילה, דתפילה מהווה מעשה מצוה מצד עצם החפצא של התפילה, ואינו תלוי בחיוב הגברא. ונפקא מינה, דבשאר מצוות אם כבר קיים את המצוה ופקע מעליו החיוב, שוב אין על המעשה שעושה חלות שם מעשה מצוה, משום דכבר נתקיימה חובתו. מה שאין כן בתפילה, אף אם כבר קיים הגברא את חובת התפילה המוטלת עליו, מכל מקום חל על תפילתו חלות שם מעשה מצוה, דעצם החפצא של תפילת רחמים חל ביה חלות שם מעשה מצוה.

¹⁷ עולת ראייה ח"א הדרכת התפילה וחלקיה ג.

¹⁸ תהלים קלא, ב.

¹⁶¹⁶ רשימות שיעורים ברכות כט ע"ב.